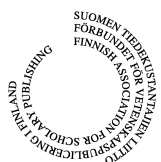

Toim. Kimmo Nuotio – Esko Yli-Hemminki

Kotimaisen rikosoikeustieteen tila ja tulevaisuus

Suomen tiedekustantajien liitto
on tukenut kirjan julkaisua
Kopioisto-apurahalla.

© Suomalainen Lakimiesyhdistys ja kirjoittajat

Kannen suunnittelu: Elina Malmi

Taitto: Taittopalvelu Yliveto Oy

ISSN 1458-0446 (painettu)

ISSN 2954-1832 (verkkojulkaisu)

ISBN 978-951-855-694-0 (pehmeäkantinen)

ISBN 978-951-855-695-7 (PDF)

Oy Nord Print Ab, Helsinki 2023

Dan Frände

Seurauksen ennakoitavuus ja ennakoitava rikosoikeudellinen tulkinta

1 YLEISTÄ

Saksassa sotienjälkeinen rikosoikeudellinen keskustelu on keskittynyt melko paljon käsitteen Objektive Zurechnung ympärille.¹ Nils Jareborg esitti ruotsiksi oman mallinsa, jota hän kutsui gärningsculpaksi.² Muun muassa Pekka Koskinen ja minä olimme aikaisemmin sivunneet objektiivista syyksilukemista ja gärningsculpaa³ (teon huolimattomuutta), mutta nimenomaan Ari-Matti Nuutila väitöskirjassaan Rikosoikeudellinen huolimattomuus (1996) muotoili melko pitkälti suomalaisen jatkokeskustelun suuntaviivat.

Nuutila kävi suomalaista rikosoikeutta vastaan rynnäköllä. Heti Turun yliopistossa vuonna 1987 suoritetun oikeustutkinnon jälkeen hän alkoi liikkua myös Helsingissä kokoontuneissa rikosoikeuspiireissä. Kysymys oli erilaisista kokoontumisista eikä vain yliopistolla organisoiduista tutkijaseminaareista vaan usein myös epämuodollisemmista tapaamisista, joihin tavallisesti kutsun esitti professori Raimo Lahti. Ei mennyt aikaa-kaan ennen kuin ilmeni, että Nuutila oli poikkeuksellisen lahjakas, työte-
liäs ja erilaisiin tutkimuskysymyksiin innolla perehtyvä persoona.

Tämän artikkelin aiheena ei kuitenkaan ole Nuutilan tohtorinväitöskirja teon huolimattomuuden analyysineen ja edelleen kehittelyineen, vaikka näi-
tän käsitteitä käsitellään.⁴ Sen sijaan otan käsiteltäväkseni kaksi juridista

¹ Tietynlainen keskustelun välitilinpäätös löytyy teoksesta Claus Roxin – Luis Greco, Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. Grundlagen. Der Aufbau der Verbrechenslehre. 5. vollständig neubearbeitete Auflage. C. H. Beck 2020, s. 476–535.

² Ks. Dan Frände, Gärningsculpa och ”objektive Zurechnung” – några jämförelsen, s. 237–250 teoksessa Flores juris et legum festskrift till Nils Jareborg. Iustus 2002.

³ Ks. Dan Frände, Pekka Koskisen näkemyksestä huolimattomuuden objektiivisesta puolesta, s. 108–114 teoksessa Raimo Lahti (toim.), Rikosoikeuden muutos 1960-luvulta 2010-luvulle. Pekka Koskisen (1943–2010) muistojulkaisu. Forum Iuris 2013.

⁴ Nuutilan väitöskirjasta ks. esim. Dan Frände, Kirja-arvio Ari-Matti Nuutilan väitöskirjasta. JFT 2–3/1997, s. 213–222; Juho Rankinen, Rikosoikeudellisesta huolimattomuudesta ja huolesta rikosoikeuteen. Forum Iuris 2020, s. 236–248.

konstruktiota, joiden avulla tuomari voi katsoa, että tunnusmerkistön mukainen teko kaikesta huolimatta ei ole rikos. Tässä käsitellyille ilmiöille on yhteistä suora laintuen puuttuminen.⁵ Näin ollen kysymys ei ole erilaisista laissa säännellyistä oikeuttamisperusteista tai anteeksiantoperusteista.⁶

2 ENNEN JA JÄLKEEN KAUSALITEETTIA

Ensimmäiseksi käsiteltävä normatiivinen ilmiö kytkeytyy kausaaliteettiin. On sinänsä täysin järkevää kysyä konkreettisessa tapauksessa, pitääkö tekijän todella vastata siitä, että hänen käyttäytymisensä aiheutti – aktiivisesti tai passiivisesti – rikosoikeudellisesti merkityksellisen seurauksen. Brynolf Honkasalo puhuu vuoden 1961 oppikirjassaan adekvaattisuusnäkökohdasta:

Mainittu näkökohta saa oikeutuksensa ajatuksesta, että ketään ei voida panna vastuuseen muista kuin sellaisista tekonsa seurauksista, jotka yleisen elämän kokemuksen ovat arvattavissa ja jotka siis voidaan inhimillisesti katsoen ottaa lukuun teon hetkellä.⁷

Kimmo Nuotio katsoo, että Honkasalo operoi tietynlaisella kausaalisuuden adekvaattisuusopilla.⁸ Se, miten Honkasalo tosiasiaassa näkee tämän opin, ei ole aivan helposti määritettävissä. Onko niin, että adekvaattisuusoppi jollakin tavoin eliminoi kausaaliteetin tai merkitsee sitä, että tekijän vastuu sulkeutuu pois siitä huolimatta, että hän on aiheuttanut seurauksen? Tässä kysymykseen on nyt jätettävä vastaamatta. Kuten Nuotio huomauttaa, esimerkiksi Jareborg on kehitellyt ennakoitavuusvaatimusta teon ulkoisen arvioinnin suuntaan siten, että erillistä adekvanssioppia ei välttämättä enää tarvita.⁹

⁵ Voidaan hyvin syin väittää, että RL 3:7.1:n huolimattomuusmääritelmä ilmaisee teon huolimattomuuden osavaatimuksen. Ks. esim. Sakari Melander, Rikosvastuun yleiset edellytykset. Tietosanoma 2016, s. 184.

⁶ Päinvastoin kuin monissa muissa maissa Suomen oikeudessa ei ole suostumuksen lain-tasoista sääntelyä. Vaikka laintuki puuttuu, myöskään tätä normatiivista konstruktiota ei oteta käsiteltäväksi.

⁷ Brynolf Honkasalo, Suomen rikosoikeus. Yleiset opit. Ensimmäinen osa. Toinen painos. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja 1965, s. 118.

⁸ Kimmo Nuotio, Teko, vaara, seuraus. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1988, s. 275.

⁹ Nuotio 1988, s. 292.

Ennen kuin tarkastelen lähemmin Nuutilan asennetta ennakoitavuuden vaatimukseen adekvanssiopin muodossa, on syytä lyhyesti selvittää sitä, miten Claus Roxin näki käsitteen aseman tässä yhteydessä. Oliko adekvanssiopilla merkitystä hänen vastuupissaan? Olihan Nuutilan ensisijainen lähde teon huolimattomuusopin konstruktiossa juuri Roxin. Vastaus kysymykseen voidaan esittää sangen lyhyesti. Jo vuoden 1992 oppikirjansa ensimmäisessä painoksessa Roxin toteaa, että adekvaattisuusperiaate muodostaa osan yleisestä syyksilukemisopista eikä tarvitse erillistä käsittelyä.¹⁰

Nuutila tosin esittää vuoden 1991 lisensiaatintutkimuksessaan rikoskäsitteen mutta jättää mainitsematta adekvanssin tai ennakoitavuuden.¹¹ Tilanne on toinen lyhyessä oppikirjassa vuodelta 1995, jossa Nuutila seuraa Roxinin esittämää mallia, vaikka nimenomainen viittaus tähän puuttuukin. Nuutila toteaa, että vastuun rajausta on aikaisemmin tapahtunut adekvaattisuuskriteerin avulla: ”Sen mukaan toteutuneen tapahtuman kulun on ollut oltava tekijän näkökulmasta ennalta arvattavissa.” Mutta Nuutilan mukaan nykyisin pyritään rajaamaan rangaistusvastuu teon huolimattomuuden kriteerin avulla.¹²

Tämä käsitys kuitenkin vaihtuu vuoden 1996 väitöskirjassa. Nuutila toteaa adekvaattisuusteoriasta: ”Seurauksen aiheuttaminen on rangaistavaa vain, jos seuraus on tyypillinen ja yleisesti tai tekijälle tekohetkellä ennakoitava.” Samalla hän viittaa teorian rajoitukseen: ”Teoria ei yksin riitä teon huolimattomuudelle. Sen soveltaminen rajataan merkittävän epätavallisiin syy-yhteyksiin. Seuraus on ollut ennakoitava, mutta tekoa ei silti ole pidettävä huolimattomana.” Tähän vaaditaan oppia teon huolimattomuudesta.¹³

Nuutila näyttää näin ollen ottavan adekvanssivaatimuksen huomioon mutta antaa sille rajoitetun merkityksen. Hyvin vaikutusvaltaisessa oppikirjassaan vuonna 1997 hän pitää kiinni väitöskirjan mallista:

¹⁰ Roxinin mukaan adekvaattisuusteorialla on ”ein berechtigtes Anliegen. Aber sie ist nicht, wie ihre Vertreter ursprünglich meinten, eine Kausaltheorie sondern eine Zurechnungslehre.” Claus Roxin, Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. Grundlagen. Der Aufbau der Verbrechenslehre. C. H. Beck 1992, s. 230.

¹¹ Kausaliteettiin ja objektiiviseen syyksilukemiseen liittyvinä vastuun poissulkevinä perusteina hän kyllä mainitsee sallitun riskin ja sosiaaliadekvanssin, mutta kysymysmerkein varustettuina. Ari-Matti Nuutila, Syyllisyydestä vastuullisuuteen?, Syyllisyysteoreettinen tutkimus. Turun yliopisto 1991, s. 4–5.

¹² Ari-Matti Nuutila, Rikosoikeuden ABC-kirja. Turun yliopisto 1995, s. 74–75.

¹³ Ari-Matti Nuutila, Rikosoikeudellinen huolimattomuus. Lakimiesliiton Kustannus 1996, s. 223–229.

Ennakoitava on vain sellainen vahinkoseuraus, jonka tekijä on voinut ja hänen on pitänyt teon hetkellä joko oman tietonsa tai yleisen elämäkokemuksen perusteella ennakoita ja ottaa lukuun. Ongelmia aiheutuu siitä, että useissa tilanteissa seuraus on yleisellä tasolla ennakoitavissa, vaikka konkreettinen tapahtumainkulku ei sitä olisikaan ollut. Ennakoitavuus ei yksin riitä teon huolimattomuudelle. Silti ennakoitavuudella saattaa olla joissakin jutuissa edelleenkin itsenäistä merkitystä.¹⁴

En pyri tarkemmin selvittämään ennakoitavuuden ja Nuutilan teon huolimattomuutta koskevan mallin suhdetta. Sen sijaan katse käännetään vuoden 1997 jälkeiseen kehitykseen eli Nuutilan oppikirjan ilmestymistä seuranneeseen aikaan. Luonnollinen rajalinja on rikosoikeuden yleisten oppien uudistus, joka tuli voimaan 1.1.2004.

Hallituksen uudistusta koskevasta esityksestä voidaan ehkä epäsuorasti päätellä, että niin sanotuissa loukkaamisrikoksissa tunnusmerkistön mukaisuus edellyttää, että tekijä aiheuttaa ennakoitavalla tavalla tunnusmerkistössä tarkoitetun vahinkoseurauksen.¹⁵ Johtopäätös on kuitenkin melko epävarma, koska reformin yhteydessä huolimattomuudelle annettiin RL 3:7:ssä legaalimääritelmä ja tahallisuudelle RL 3:6:ssa.

Nykypäivän dogmaattisessa kirjallisuudessa erottuu selvästi kaksi tulkintalinjaa. Ensimmäinen kieltää seurauksen ennakoitavuuden käyttämisen itsenäisenä vastuuedellytyksenä. Kriteerit, jotka ovat ennakoitavuuden taustalla, voidaan ottaa huomioon rikoskäsitteen muissa osissa.¹⁶ Toinen tulkintalinja pitää kiinni seurauksen ennakoitavuuden vaatimuksesta, joka tutkitaan heti kausaliteetin jälkeen.¹⁷

¹⁴ Ari-Matti Nuutila, Rikoslain yleinen osa. Lakimiesliiton Kustannus 1997, s. 119–122. Voidaan huomauttaa, että Rikosoikeus-kirjan vuoden 1999 ensimmäisessä painoksessa kuolemantuottamukselta edellytetään, että ”toisen kuolema oli teon tai laiminlyönnin ennakoitava seuraus”. RL 21 luvun käsittely on kirjoitettu yhdessä Tapio Lappi-Seppälän kanssa eikä työkjako ilmoiteta. Ari-Matti Nuutila – Tapio Lappi-Seppälä, Kuoleman ja vammantuottamusrikokset, s. 449–450 teoksessa Olavi Heinonen – Pekka Koskinen – Tapio Lappi-Seppälä – Matti Majanen – Kimmo Nuotio – Ari-Matti Nuutila – Ilkka Rautio, Rikosoikeus. WSLT 1999.

¹⁵ HE 44/2002 vp rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi, s. 90.

¹⁶ Ks. Melander 2016, s. 131; Jussi Tapani – Matti Tolvanen – Tatu Hyttinen, Rikosoikeuden yleinen osa. Vastuuoppi. 3. uudistettu painos. Alma Talent 2019, s. 249; Heli Korkka-Knuts – Dan Helenius – Dan Frände, Yleinen rikosoikeus. Edita 2020, s. 148.

¹⁷ Jussi Matikkala, Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset, teoksessa Dan Frände – Jussi Matikkala – Jussi Tapani – Matti Tolvanen – Pekka Viljanen – Markus Wahlberg, Keskeiset rikokset. Neljäs laitos. Edita 2018, s. 279; Timo Ojala, Kuoleman- ja vammantuottamusrikokset, s. 644–645 teoksessa Tapio Lappi-Seppälä – Kaarlo Hakamies – Dan Helenius – Sakari Melander – Kimmo Nuotio – Timo Ojala – Ilkka Rautio, Rikosoikeus. Viides painos. Alma Talent 2022.

Onko sitten mahdollista, että KKO:n oikeuskäytännössä ankkuroidaan rikosoikeudellisesti relevantteja seurauksia koskeva itsenäinen ennakoitavuusvaatimus? Itsenäisyydellä tarkoitetaan tässä sitä, ettei vaatimus suलाudu tai sisälly tahallisuuden tai huolimattomuuden tutkimiseen.

Tyydyn tässä keskustelemaan huolimattomia seurausrikoksia koskevasta oikeuskäytännöstä. Tahallisisissa seurausrikoksissa on yksiselitteistä, ettei KKO ole käyttänyt rangaistusvastuun rajoituksia, joita teon huolimattomuusoppi tarjoaa. Jos esimerkiksi tietoinen yhteiskunnassa sallittujen riskien hyväksikäyttö tulisi esille tuomioistuimessa, on hyvin uskottavaa, että kysymys ratkaistaisiin tahallisuusopin avulla.¹⁸

Ei ole aivan helppoa vastata yksiselitteisesti kysymykseen ennakoitavuuden asemasta KKO:n tuottamuksellisia seurausrikoksia koskevassa oikeuskäytännössä. Jos tarkastellaan vain prejudikaatteja, joihin on sovellettu uusia huolimattomuutta koskevia sääntöjä, puhuu moni seikka sen puolesta, ettei KKO ota lukuun itsenäistä ennakoitavuusvaatimusta.

Ratkaisu KKO 2021:33 on monessa suhteessa valaiseva. Lapsi oli saanut puunkappaleen päähänsä seurauksin, että lapsi oli vahingoittunut. Kahta henkilökuntaan kuulunutta henkilöä syytettiin muun muassa vammantuottamuksesta. Syytteen mukaan he olivat sallineet vaaralliseksi osoittautuneen leikin ja jättäneet sen valvomatta. KKO argumentoi täysin RL 3:7.1:ssä säännellyn huolimattomuusarvioinnin puitteissa. Ensin keskusteltiin tapaukseen soveltuvasta huolellisuusvelvollisuudesta, jolloin tietenkin edellytettiin, että rekonstruoitu huolellisuusvelvollisuus oli sellainen, että sitä voitiin noudattaa. Tämän jälkeen vastaajien faktinen käyttäytyminen asetettiin velvollisuutta vastaan. KKO vahvisti, ettei puunkappaleilla leikkiminen sinänsä rikkonut mitään huolellisuusvelvollisuutta vaan että kysymys oli siitä, olisiko leikkiä pitänyt valvoa tiiviimmin. Tutkittaessa, oliko ankarampi huolellisuusvelvollisuus voimassa, KKO totesi ratkaisun kohdissa 23 ja 24 seuraavaa:

Valitun toimintavaihtoehdon riskejä arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota muun muassa juuri kyseisen vahinkoseuraamuksen todennäköisyyteen ja vakavuuteen. Vahingon aiheutuminen on tässä tapauksessa edellyttänyt sitä, että lapset ovat yhtäkkiä keskeyttäneet itse kehittämänsä leikin ja

¹⁸ RL 3:6:n todennäköisyystahallisuuden mukaan tekijän on tullut käsittää seurauksen syntyminen todennäköisemmäksi kuin sen pois jääminen. Jos seurauksen todennäköisyysaste pelkästään objektiivisilla perusteilla katsotaan matalaksi eli seuraus ei-ennakoitavaksi, tekijä ei ole toiminut tahallisesti, vaikka hän virheellisesti lähti korkeammasta todennäköisyysasteesta. Jos sitä vastoin tekijällä on ollut tarkoitus aiheuttaa seuraus, niin varietetettava todennäköisyysaste on riittävää.

alkaneet kuljettaa puunkappaleita kaiteella. Edellytyksenä on ollut myös, että yksi heistä on jäänyt leikkitasanteelle. Vahingon aiheutuminen on lisäksi edellyttänyt, että puunkappale on pudonnut kaiteelta juuri siitä kohdasta, jonka alapuolella tasanteelle jäänyt lapsi on ollut. Vahingon aiheutumista on siten ennalta arvioiden voitu pitää epätodennäköisenä. Tässä arviossa on merkitystä myös sillä, ettei A:lla ja B:llä ollut havaintoja siitä, että päiväkodissa lapset olisivat aikaisemmin kuljettaneet puunkappaleita kaiteilla. Ei ole myöskään selvitetty, että puunkappaleilla leikittäessä olisi aikaisemmin ylipäättään syntynyt vahinkoja.

Syytteen mukaan aiheutuneet vahinkoseuraukset ovat olleet lievä aivotärähdys ja kookas mustelma polveen. Edellä mainituilla perusteilla voidaan arvioida, että ainakaan tapahtunutta vakavampaa vahinkoa ei olisi varteen otettavalla todennäköisyydellä voinut syntyä. Puunkappaleilla leikkimisen sisältämää riskiä voidaan siten pitää kohtalaisen pienenä.

Tämä merkitsee mielestäni sitä, että leikki pelkästään objektiivisesti tarkasteltuna loi hyvin matalan vahinkotodennäköisyyden, minkä vuoksi mitään velvollisuutta leikin kokonaan lopettamiseen ei ollut, sitä vastoin oli tietenkin velvollisuus leikin valvomiseen. KKO:n mukaan vastaajien valvonta oli ollut riittävää, ja syyte hylättiin. Tässä ei kuitenkaan ole aivan helppoa saada mukaan itsenäistä ennakoitavuusvaatimusta, johon otettaisiin kantaa ennen kuin huolimattomuuden muut osat tutkitaan.

Ratkaisu KKO 2016:36 on suhteellisen uusi tapaus, joka esitetään itsenäisen seurauksen ennakoitavuusvaatimuksen tueksi.¹⁹

Jutussa kuorma-auton kuljettajaa syytettiin liikenneturvallisuuden vaarantamisesta ja kuudesta kuolemantuottamuksesta. Kuljettaja ajoi onnettomuushetkellä ajoneuvoyhdistelmää eli kuorma-autoa ja siihen kytkettyä perävaunua yli 80 km/h:ssa alueella, jossa suurin sallittu ajonopeus oli 60 km/h. A oli törmännyt risteystä ylittämään lähteneeseen, väistämisvelvollisuutta osoittavan merkin takaa tulleeeseen B:n kuljettamaan henkilöautoon seurauksin, että B ja viisi kyydissä ollutta henkilöä olivat kuolleet. Käräjäoikeus tuomitsi syytteen mukaan, mutta hovioikeuden enemmistö hylkäsi syytteen kuolemantuottamuksesta. Ongelmanasettelu KKO:ssa kuului: ”Onko A:n syyksi luetun liikenneturvallisuuden vaarantamisen osoittama huolimattomuus aiheuttanut B:n ja hänen kuljettamassa autonsaan olleiden matkustajien kuoleman?” (Kohta 11.) KKO:n enemmistö ei muuttanut hovioikeuden tuomioita. KKO:n mukaan liikennesääntöjen rikkominen ei merkinnyt automattisesti sitä, että kuljettajalle luetaan syyksi

¹⁹ Ks. esim. Ojala 2022, s. 644.

vastuu myös kuolemantuottamuksesta. Tähän johtopäätökseen vaaditaan oma huolimattomuusarviointi. Kuorma-auton kuljettajan kuolemantuottamusvastuun puolesta puhui se, että hän ajoi ylinopeutta eikä myöskään vähentänyt nopeutta ennen risteystä. Tätä vasten asetettiin henkilöauton kuljettajan väistämisvelvollisuus. Se, että hän rikkoi pysähtymisvelvollisuutta, oli kuorma-auton kuljettajalle yllättävää ja ennakoinnattomissa olevaa. Jos kuorma-auton kuljettaja olisi huomannut, että henkilöauton kuljettaja ei aikonut noudattaa väistämisvelvollisuutta, hän olisi ehtinyt KKO:n mukaan pysäyttää ajoneuvoyhdistelmänsä – ja näin ylinopeudesta huolimatta.

Mielestäni jutun merkitys perustuu sen tähdentämiseen, että liikennesääntöjen noudattamisen laiminlyönti ei suoraan luo vastuuta kuolemantuottamuksesta. Huolimattomissa seurausrikoksissa on tietenkin ensin todettava, että käsillä on tunnusmerkistön mukainen seuraus ja että teon ja seurauksen välillä vallitsee kausaaliyhteys. Seuravaksi on arvioitava ne huolellisuusvelvollisuudet, joita on rikottu. KKO antoi jutussa merkittävän painon luottamusperiaatteelle eli sille, että jokaisella tienkäyttäjällä on oikeus luottaa siihen, että muut noudattavat liikennesääntöjä. Ymmärrän KKO:n viittauksen yllättävään ja ennakoinnattomissa olevaan väistämisvelvollisuutta rikottaessa toteamukseksi, että kuorma-auton kuljettajalla ei, kun henkilöauto kaikesta huolimatta valitsi tienristeyksestä ajon, ollut tilaisuutta pysäyttää kulkuvälinettä. Kun ei ole tilaisuutta oikeaan käyttäytymiseen, myöskään huolimattomuutta ei ole käsillä.

Näitä tapauksia vasten voidaan asettaa eräitä vanhempia ratkaisuja, jotka voidaan tulkita ilmaukseksi siitä, että ensin tutkitaan seurauksen ennakoitavuus ennen kuin huolimattomuuteen otetaan kantaa. Näitä kaikkia luonnehtii se, että KKO:n ratkaisut annettiin ennen 1.1.2004 vallinnutta oikeustilaa.

Ratkaisu KKO 2007:62 koskee tietyn seurauksen torjumiseksi tehtäviin toimenpiteisiin ryhtymisen laiminlyöntiä – tässä tapauksessa seurauksena oli putoavasta jäästä johtunut kuolemantapaus:

Katolta putoavan jään aiheuttamaa kuolemaa voidaan sinänsä pitää yllättävänä. Poikkeuksellista on sekin, että tällaista tapahtuu tammikuussa. Tapaturman ja tuottamuksen rajanvedon kannalta ratkaiseva merkitys on sillä, onko tapahtuma ollut niin ennalta arvaamaton, ettei huolellisenkaan henkilön ole pitänyt siihen varautua.

Jutussa ei kuitenkaan sovellettu RL 3:7:ää, koska tapahtuma toteutui ennen kuin yleisten oppien reformi oli tullut voimaan. Nykypäivän huolimattomuuskäsitteen huomioon ottaen katsoisin, että sitä huolellisuus-

velvollisuutta, joka oli tapauksessa voimassa, ei saanut perustaa liian epätodennäköiseen tapahtumakulkuun. Todennäköisyysaste kytketään siihen, mitä huolellisen henkilön voidaan odottaa noudattavan. Jutun faktat olivat sellaiset, että vahinkoriski tuli ottaa huomioon ja tarpeellisiin toimenpiteisiin oli ryhdyttävä, minkä vastaajat olivat jättäneet tekemättä.

Myös ratkaisussa KKO 2006:25 sovellettiin vanhaa oikeustilaa. KKO esitti heti alussa seuraavan toteamuksen:

Rikoslain 21 luvun 8 §:n mukaan se, joka huolimattomuudellaan aiheuttaa toisen kuoleman, on tuomittava kuolemantuottamuksesta. Jotta kuolemaan johtanut menettely olisi rangaistavaa lainkohdassa tarkoitettu tavoin, kuoleman on täytynyt olla menettelyn ennakoitava seuraus. Ennakoitavana ei kuitenkaan pidetä vain sellaista kuolemaa, jonka mahdollisuuden tekijä on tosiasiaassa mieltänyt, vaan myös sellaista kuolemaa, jonka tekijä olisi voinut ja joka hänen olisi pitänyt mieltää mahdolliseksi. Asiassa on siten kysymys ensin siitä, onko A:n menettely syy-yhteydessä B:n kuolemaan. Toiseksi kysymys on siitä, onko A mieltänyt tai olisiko hänen pitänyt mieltää kuoleman mahdollisuus. (kohta 2).

Tämä ratkaisu on erityisen ongelmallinen, koska näyttää siltä, että KKO katsoi, ettei ennakoimattomissa oleva seuraus voi täyttää kausaalisuusvaatimusta. Edempänä perusteluissa kuitenkin todetaan, että lääkärikunnassa kyllä tiedettiin riskit, buprenorfiinin sekoittaminen alkoholiin, mutta vastaajan ei katsottu toimineen huolimattomasti:

Tähän nähden ei voida katsoa, että A:n olisi vielä tuolloin antaessaan vähäisen määrän Subutexia B:n nuuskattavaksi pitänyt mieltää tämän kuolema mahdolliseksi. A ei siten ole syyllistynyt kuolemantuottamukseen. (kohta 18 *in fine*)

Johtopäätöksenäni on, että KKO huolimattomia seurausrikoksia koskeissa prejudikaateissaan antaa keskeisen roolin niiden toimintavelvollisuuksien rekonstruktiolle, jotka olivat voimassa erityisessä tilanteessa ja joita ei voida johtaa yleistä laisäännöksistä tai muista velvoittavista normeista. Voidaan ehkä sanoa, että seurauksen ennakoitavuusvaatimus säilyy mutta ei itsenäisenä elementtinä RL 3:7:ssä säädettyjen kriteerien ulkopuolella.

3 TULKINNAN RAJOITTAMINEN ENNAKOITAVUUSVAATIMUKSEN KAUTTA

Jos seurausrikoksia koskeva ennakoitavuusvaatimus on joko kadonnut tai assimiloitunut muihin vastuuedellytyksiin, niin ennakoitavuusvaatimus on sen sijaan selvästi jäljellä suomalaisessa rikosoikeudellisessa tulkintao-
pissa. KKO on oikeuskäytännössään viimeisen 20 vuoden aikana edel-
lyttänyt, että tietty laintulkinta täyttää kaksi edellytystä. Laintulkintavaati-
mukset astuivat näyttämölle ratkaisulla KKO 2002:11:

Sanotusta seuraa, että velalliskäsitteen tulkinta on välttämätöntä ja oikeu-
tettua edellyttäen, että tulos on sopusoinnussa rikoksen tunnusmerkistöstä
ilmenevän, rangaistushallinnalla tavoitellun suojan tarkoituksen kanssa sekä
tekijälle kohtuudella ennalta-arvattavissa.

Ratkaisusta KKO 2004:46 kävi ilmi myös muotoilun lähde. Ratkaisun 9
kohdan lopussa sanotaan seuraava:

Vastaavat lähtökohdat on hyväksytty myös Euroopan ihmisoikeustuomio-
istuimen käytännössä (ks. esim. ratkaisu asiassa C.R. vastaan Yhdistynyt
kuningaskunta 22.11.1995 kohta 33).

Myöhemmissä KKO:n tuomioissa ilmaisu *tekijälle kohtuudella ennalta-
arvattavissa* on vaihdettu ilmaisuun *kohtuudella tekijän ennakoitavissa*.²⁰
Suojeluintressin alkuperäisestä formuloinnista on pidetty kiinni mutta sen
rinnalla on mainittu myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen muotoi-
lun suorempi käännös.

Ennen kuin keskustelen siitä, miten tämä laintulkinnan ennakoitavuus-
vaatimus tulee ymmärtää, on syytä sanoa jotakin Ruotsin oikeustilas-
ta. Kuten on selvinnyt, Nuutila hylkää vuoden 1991 lisensiaatintyössään
mahdollisuuden, että sosiaaliadekvanssi voisi toimia vastuun poissulke-
vana perusteena. Suomalaisessa doktriinissa käsite on herättänyt rajallis-
ta kiinnostusta.²¹ Ruotsin tilanne on toinen. Näin ollen Ruotsin KKO on

²⁰ Vaihdos tapahtui huomiota herättäneessä Wincapita-jutussa (KKO 2014:7), kohta 18. Samassa kohdassa esitetään myös käännös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käyttä-
mästä muotoilusta: ”Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisukäytännössään
tuonut esiin säännösten tulkinnan välttämättömyyden, asettanut hyväksyttävälle tulkinnal-
le samansisältöisen teonhetkisen ennakoitavuuden vaatimuksen ja edellyttänyt, että loppu-
tulos on yhteneväinen kulloinkin kyseessä olevan rikoksen ydinolemuksen kanssa (esim.
C.R. v. Iso-Britannia 22.11.1995 kohta 34 sekä Jorgic v. Saksa 12.7.2007 kohta 109).”

²¹ Ks. esim. Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 323–324.

määritellyt muun muassa ratkaisussa NJA 2018 s. 1051 sosiaaliadekvanssin seuraavasti:

Sen arviointi, mitä voidaan pitää sosiaaliadekvaattina perustuu yleisiin harkintoihin siitä, mikä voidaan pitää yhteiskunnalliselta näkökannalta toivottavana tai suvaittavana. Lainsäätäjä ei ole ottanut kantaa siihen, miten intressin ja niiden suojeluintressien, jotka kantavat rangaistussäännöstä, välinen kollisio tulee käsitellä. Jotta vältettäisiin riski siitä, että rikosoikeusjärjestelmä tulee mielivaltaiseksi, oppia tulee tämän vuoksi soveltaa tietyllä pidättyväisyydellä. Sosiaaliadekvanssilla ei ole merkitystä, jos sallittavuus voidaan tukea vakiintuneisiin tulkintaperiaatteisiin tai poikkeussääntöihin. (Ks. ”Cross-checking NJA 2018 s. 591 p. 11–12.”)²²

Kuten sitaatti osoittaa, oppia ei ole sovellettava, jos käsillä on vakiintuneita tulkintaperiaatteita, jotka johtavat rangaistusvapauteen. Suomen KKO:n edellyttämä suojeluintressilottuvuus on nykyään vakiintunut tulkintaperiaate suomalaisessa rikosoikeudessa, periaate, jota voidaan kutsua supistavaksi teleologiseksi tulkinnaksi. Sitä vastoin näyttää siltä, että Ruotsissa niin sanotun reduktiopäätelmän annetaan toimia sosiaaliadekvanssiopin osana.²³ Sen sijaan en ole kyennyt löytämään ruotsalaisesta kirjallisuudesta selviä viittauksia tulkinnan ennakoitavuuden vaatimukseen, vaan tämä ulottuvuus näyttää sisältyvän arvioon siitä, onko tekijä toiminut niin sanotussa rikosoikeuserehdyksessä.²⁴

Millainen sisältö tulee siis antaa vaatimukselle siitä, että tietyn konkreettisen laintulkinnan tulee olla kohtuudella tekijän ennakoitavissa? Vaihtoehto olisi tietenkin lähteä Nuutilan seurausten adekvanssivaatimuksen määritelmästä ja sopeuttaa se itse laintulkintaan: ennakoitava on sellainen laintulkinta, jonka tekijä on voinut ja hänen on pitänyt teon hetkellä joko oman lakitietonsa tai saamiensa juristineuvojen perusteella ennakoida ja ottaa lukuun. Tämä merkitsee sitä, että tekijän ennakoitavuutta koskevilta väitteiltä puuttuu kokonaan relevanssi, kun on kysymys siitä, mitä

²² Alkuperäinen muotoilu: ”Bedömningen av vad som kan anses vara socialadekvat bygger på allmänna överväganden om vad som från samhällelig synpunkt kan anses vara önskvärt eller tolerabelt. Lagstiftaren har inte tagit ställning till hur kollisionen mellan det intresset och de skyddsintressen som bär upp straffbestämmelsen ska hanteras. Till undvikande av risken att det straffrättsliga systemet blir godtyckligt bör läran därför tillämpas med en viss återhållsamhet. Social adekvans saknar betydelse om tillåtligheten kan stödjas på vedertagna tolkningsprinciper eller undantagsregler. (Se ”Cross-checking” NJA 2018, s. 591 p. 11–12.)”

²³ Ks. esim. Jack Ågren, *Socialadekvans*. Norstedts 2021, s. 213–216.

²⁴ Ks. Dennis Martinsson, *Om straffrättsvillfarelse*. Wolters Kluwer 2016, s. 70–72.

kutsutaan ydinrikosoikeudeksi. Tällä tarkoitan kriminalisointeja, jotka kuvastavat perustavia moraalinormeja. Se, joka toimii alueilla, jotka vaativat edistyneempää juridista tietoa, on koko ajan ohuen jään periaatteen (the thin ice principle) uhkaama.²⁵ Se, joka liikkuu alueella, johon sisältyy oikeudellisesti epäilyksenalaisia elementtejä mutta kuitenkin ryhtyy juridisesti merkityksellisiin toimenpiteisiin, joutuu ottamaan lukuun, että nuo toimenpiteet jälkikäteen arvioidaan kielletyiksi.²⁶

Epiteetin ”kohtuudella” on katsottava osoittavan tuomarille merkittävän harkintamarginaalin. Tässä tuomarin näkemyksellä rangaistuksesta ja sen merkityksestä yhteiskunnassa on varmasti tietty roolinsa. On helppoa yhtyä seuraavaan Hyttisen näkemykseen: ”On kuitenkin tärkeää huomata, että kiperimmissä tilanteissa päätöksentekijän laintulkintateoreettiset sitoumukset voivat vaikuttaa ratkaisun lopputulokseen enemmän kuin mitä ratkaisun perusteluista on luettavissa.”²⁷

Jos ollaan kyynisempiä, niin lähellä on väite, että ilmaukselta *kohtuudella tekijän ennakoitavissa* puuttuu kaikki käytännöllinen relevanssi. Näin on ainakin silloin, kun vedotaan KKO-prejudikaattiin, joka sisältää nimenomaisen kannanoton tulkintatuloksen ennakoitavuuteen. Yhdessäkään ratkaisussa sinänsä oikeuslähteen mukaan oikeasti johdettua tulkintaa ei ole katsottu vastaajalle ennakoimattomaksi olevaksi.²⁸

²⁵ Periaatteesta ks. Martinsson, s. 102–104.

²⁶ Ks. Mikkel Timmerman, *Legality in Europe*. Intersentia 2018, s.106–109.

²⁷ Tatu Hyttinen, *Rahanpesu ja rikosvastuu*. Alma Talent 2020, s. 186–187.

²⁸ Ks. Hyttinen 2020, s. 196, jossa todetaan: ”Korkeimman oikeuden ratkaisujen perusteella ei voida päätellä, kuinka se tosiasiaa arvioi ennakoitavuuden täyttymistä.”